

Magdalena Czachorowska, Anna Paluszak-Bronka

Bydgoszcz

Jezioro w mieście

Kruszwica to niewielkie, bo liczące zaledwie 10 tysięcy mieszkańców miasteczko, leżące około 18 kilometrów na południe od Inowrocławia. Położone jest ono nad jeziorem Gopłem – zbiornikiem polodowcowym, rozciągającym się na południe rynną o długości 25 kilometrów. Maksymalna głębokość jeziora wynosi obecnie 16,6 metra, maksymalna szerokość 2,5 kilometra. Powierzchnia Gopła zajmuje 2180 hektarów.

Jan Długosz nazywał Gopło Mare Polonorum, a o jego znaczeniu w państwie polskim pisał: „...jezioro Gopło tak bardzo za wielkie i znakomite powszechnym zdaniem Polaków uchodzi, że gdy chcą Polacy oznaczyć, że rzecz jest wielka, wielkość jej określają nazwą Gopła, od wielkości jeziora. Także ja bacząc na rozgłos jego nazwy, jemu pierwszeństwo między jeziorami polskimi przyznaję...” (za Przybyszewski 1930: 16).

Jezioro stanowiło ważny punkt geograficzny naszego kraju. W przeszłości bowiem zachodnim brzegiem Gopła przebiegał szlak handlowy zwany „bursztynowym”, który wiódł z południa znad Adriatyku, na północ do Bałtyku. Kupcy przemierzali tysiące kilometrów, by zdobyć bogactwa tej ziemi sól i bursztyn. Być może znajdował się nad jeziorem również punkt przeładunkowy towarów z Rusi (Wysocka, Kwiczala 1968: 140).

Dogodne położenie nad Gopłem wpłynęło także na rozwój osadnictwa. Prawdopodobnie tereny nadgoplańskie były zasiedlone począwszy od młodszej epoki kamienia, a w epoce żelaza (500-400 lat p. n. e.) znajdował się tu znaczny, jak na owe czasy, gród ludności łużyckiej, który został zniszczony przez koczownicze plemiona scytyjskie (Tschurl 2001: 1). We wczesnym średniowieczu (VI-VII w.) na zachodnim brzegu Gopła znajdowała się osada, z której przeprawiano się przez jezioro. Znaczenie kruszwickiego węzła drożnego wzrastało jednak dopiero w okresie od VIII do IX wieku, bo w państwie Goplan przeprawa usytuowana w centrum plemiennego terytorium miała także

walor strategiczny. Stopniowo wokół jeziora powstało szereg nowych osad z głównym osiedlem usytuowanym na późniejszej Wyspie Zamkowej (Sikor-ski 1995: 15-16). W X i XI wieku Kruszwica stała się znacznym ośrodkiem miejskim, którego centrum stanowił gród położony na wyspie, wchodzący w skład kilkuczęłowego zespołu osadniczego. Składał się on z właściwego grodu – ośrodka władzy, dużego podgrodzia z potężnym wałem i otwartego przedmieścia od północy. W mieście, które wkrótce zyskało pierwszorzędne znaczenie dla konsolidacji politycznej i gospodarczej państwa, rezydowali książęta i królowie polscy.

Dokładne odtworzenie rozwoju przestrzennego miasta, zwłaszcza w jego początkowym okresie jest jednak niezwykle trudne. Z jednej strony brakuje dokumentów, które umożliwiłyby przedstawienie historii grodu nad Gopłem – już w lustracji z 1661 roku zapisano: „Penitus przez Nieprzyaciela zruyno-wany, y Acta Publica spalone, tylko iedna Kiega została Anni 1585. et Anni 1586” (Brauer 1994: 12), z drugiej – do dziś nie przeprowadzono pełnych, szczegółowych badań archeologicznych pozwalających na pokazanie kształtowania się osadnictwa na terenach współczesnego miasta i w jego okolicach. Wprawdzie po drugiej wojnie światowej naukowcy z Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu podejmowali prace wykopaliskowe w Kruszwicy, ale jak czytamy w opracowaniu *Kruszwica w starożytności i wczesnym średniowieczu* autorstwa A. Cofty-Broniewskiej, w czasie kilku sezonów badawczych „na terenie Kruszwicy stwierdzono 22 obiekty archeologiczne w postaci cmentarzysk i punktów osadowych. Spośród nich jednakże nieznaczną tylko część poddana została systematycznym badaniom i to w niewystarczającym stopniu. [...] Na większości obiektów trzeba było ograniczyć się do wykopów sondażowych (stanowiska 3, 5, 8, 12, 15, 17) względnie nawet tylko do badań ratunkowych (10, 11, 18, 19)” (Cofta-Broniewska 1965: 99). Wiadomo jednak, że po lokacji (8 czerwca 1422 roku) zasadnicza część miasta znajdowała się po lewej (zachodniej) stronie jeziora. Główną jego oś stanowiła droga prowadząca od Inowrocławia w kierunku Poznania (obecnie wytyczają ją ulice Niepodległości i Poznańska). Rynek umiejscowiony był w części południowej. Był to trójkątny plac, powstały w wyniku rozszerzenia głównej drogi. Od rynku w stronę miejsc przeprawy promowej przez Gopło prowadziły dwie ulice (obecne ulice Rybacka i Piasta). Po prawej (wschodniej) stronie jeziora znajdowały się: na północy – kompleks kościelny, który stanowiły probostwo oraz kościół pod wezwaniem św. Piotra (dzisiejsza Kolegiata), na południu – kościół św. Gotarda oraz folwark grodzki.

Jak widać, Gopło wpływało na rozwój osadnictwa i szlaku handlowego, kształtowało także uczucia mieszkańców terenów nadgoplańskich. Stanisław Przybyszewski pisał o ukochanym jeziorze w swoich wspomnieniach: „Poza tym spędziłmy brat mój i ja, całe lata dzieciństwa nad Gopłem, w Gople, a zimą na Gople – to jezioro tak się zrosło z moją duszą, że siebie bez Gopła pomyśleć nie mogę.” (Przybyszewski 1930: 18).

Nic zatem dziwnego, że jezioro stanowiło i stanowi do dziś najważniejszy punkt orientacyjny w przestrzeni miasta.

Już najstarsze istniejące poświadczenia źródłowe pokazują, że jezioro organizowało część nazewnictwa miejskiego, współcześnie jego nazwa obecna jest na tabliczkach znamionowych.

Artykuł ma na celu prezentację wszystkich nazw związanych z Gopłem bezpośrednio i pośrednio, zarówno w zapisach archiwalnych¹, jak i współcześnie. Materiał egzemplifikacyjny czerpiemy z archiwaliów pisanych w języku polskim², monografii miasta, licznych przewodników i planów po Kruszwicy oraz lokalnej prasy³.

Nazewnictwo miejskie Kruszwicy nie tworzy bogatego zbioru. Obecnie na terenie miasta naliczyć można 46 jednostek nazewniczych, stąd nazewnictwo, będące przedmiotem tego opracowania nie jest zbyt liczne, jednak tworzy jednolitą tematycznie grupę i stanowi zamknięty zbiór, obejmujący wszystkie nazwy, które pojawiły się na przestrzeni dziejów.

Nazwy miejskie Kruszwicy (ulic, placów) pojawiły się dużo później w stosunku do czasu, kiedy miasto otrzymało prawo lokacyjne w XV wieku. Na podstawie zachowanych dokumentów z całą pewnością można stwierdzić,

¹ Większość archiwaliów polskich, która zachowała się do dziś, jest datowana na lata 1659-1772. Dokumenty po 1772 r. zapisywano w języku niemieckim, ponieważ już w wyniku pierwszego rozbioru Polski Kruszwica znalazła się pod zaborem pruskim. Część zachowanych archiwaliów przechowywana jest w Archiwum Akt Dawnych w Warszawie (Archiwum Publiczne Potockich, nr 304), część w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Bydgoszczy i jego Oddziale Inowrocławskim (Akta m. Kruszwicy, lata 1805-1939, zespół akt nr 538, sygn. 6, 12, 20-21, 23, 28, 30, 39, 48-50, 52, 54-55, 59-62, 64-65, 67-68, 84, 244-245, 261-262, 359, 366, 380, 438, 441, 447, 450, 452, 455, 457-458, 479, 490-494, 496, 501-502, 650, 771, 781, 920, 1020, 1034, 1153).

² Materiały polskie spisywane do roku 1772 znajdują się w prywatnym księgozbiorze p. T. Brauer, byłej dyrektor Biblioteki Miejskiej w Kruszwicy. W tym miejscu pragniemy serdecznie podziękować za udostępnienie wszelkich źródeł.

³ Materiał współczesny jest licznie poświadczony, dlatego ilustracja nazewnictwa stanowi tylko wybór.

że pierwsze nazwy obiektów miejskich w Kruszwicy zanotowano dopiero w stuleciu XIX. Powyższe stwierdzenie dotyczy – co ważne – nazw sensu stricto, to znaczy, wtedy podano nazwy ulic, placów. Wcześniej wykorzystywano deskrypcje sytuacyjno-tekstowe oraz opisy informacyjno-orientacyjne. Takie sposoby tworzenia nazw miejskich typowe są dla nazewnictwa na wczesnym etapie rozwoju. „W stadium tworzenia aglomeracji i w początkach jej dziejów nazewnictwo współtworzy przestrzeń głównie przez wyróżnianie z niej pojedynczych realnych obiektów i ich oznaczanie” (Handke 1992: 11). Kierunki wskazywano więc, wykorzystując ważne w okolicy punkty orientacyjne: *droga ku Świątnikom* (1760), *do drogi publiczney starej za karczmą do Grodztwa* (1760). Skoro jezioro pełniło tak ważną rolę w życiu miasta i jego mieszkańców, będąc tak dużym i charakterystycznym punktem orientacyjnym, nie należy się dziwić, że często wykorzystywane było w nazewnictwie deskrypcyjnym: *Od Gopła przed Kuryą iest Browar* (1760); *od tych wrot ciągnie Parkan koło Cmentarza we cztery przęsta ku Gopłu* (1741); *koło Cmentarza we cztery przęsta ku Gopłu* (1745); *Jako Świadek wie: że się od tych kopcow Pole ciągnie się Proboszczowskie, tak się też prosto ku Gopłowi... znajdowała* (1747); *Jako Świadek wie: że od tych kopcow ktore są między miejscami błotnistemi należy się grunt Probostwa az do samego Gopła* (1747). Dodatkowo w lokalizowaniu miejsca pomagano sobie, używając określeń prawej i lewej strony, ręki: *Browar nad Jeziorem z budynku wychodząc na prawą rękę* (1745).

Do dziś podobne sposoby orientowania się w przestrzeni miejskiej zachowały się w języku potocznym. Niejednokrotnie słyszymy: *koło dwójki* (Szkoły Podstawowej nr 2) *za Gopłem* lub *w mieście po prawej stronie Gopła*.

Ze względu na fakt, że nazwy związane bezpośrednio lub pośrednio z kruszwickim jeziorem są nazwami z motywacją realno-semantyczną, od momentu powstania zazwyczaj uległy tylko niewielkim przekształceniom, nie podlegały przemianowaniu wraz ze zmianami koniunktury politycznej. Można powiedzieć więc, że stanowiły i stanowią nieodzowny komponent nazewnictwa Kruszwicy.

Wśród nazw ulic, które ukonstytuowane są bezpośrednio na nazwie jeziora, wyliczyć można następujące jednostki nazewnictwa:

ulica Goplańska – usytuowana jest po lewej (zachodniej) stronie Gopła, odchodzi od ulicy Powstańców Wielkopolskich, prowadzi w stronę jeziora: 1987; 1995; 1995b; *Z wszelkimi problemami z zakresu świadczonych usług przez Przedsiębiorstwo Komunalne w Kruszwicy można zgłaszać się do Zarządu, który mieści się przy ul. Goplańskiej 2* (1999a); *Gazociąg będzie prowadzony ulicami: Niepodległości, Lipową, Kasprowicza, Kraszewskiego,*

Goplańska, a następnie przez most do ulicy Wiejskiej, Cichej i Kolegiackiej; (2000b); *ul. Goplańska docieramy nad jezioro* (2001);

Folwark Gopło – leżał po prawej (wschodniej) stronie jeziora, odchodził od ulicy Cmentarnej, prowadzącej w kierunku dawnej ulicy Szarleja; widnieje jeszcze na planie miasta z 1987 roku, zamieszczonym w publikacji J. Aleksandrowicza, Kruszwica i okolice (1987);

ulica Nadgoplańska – po prawej stronie Gopła, ciągnie się od skrzyżowania ulic Kościuszki, Kolegiackiej w stronę południową, wzdłuż UMiG, amfiteatru; 1987; 1995; *plaże na końcu Półwyspu Rzepowskiego oraz tzw. „dziką plażę” przy ul. Nadgoplańskiej* (1995b); *na ulicy Nadgoplańskiej aż do „dzikiej plaży”* (1999b); *włamali się do garażu przy ul. Nadgoplańskiej* (2000a); *Obecnie przy ulicy Nadgoplańskiej znajduje się siedziba władz samorządowych* (2001);

Zagople (lub równolegle funkcjonująca nazwa **Osiedle Zagople**, obie używane zamiennie na planach, w przewodnikach, w prasie) – nazwa osiedla na prawym brzegu jeziora: *Szarlej (za Łojewem, również nad małym Gopłem) zwany dawniej Zagople, posiadał już w czasach wczesnohistorycznych dwa obrotne i warowne grodziska* (1933); *budowy szkoły na Zagoplu* (1995b); *w blokach na Zagoplu* (1995b); *wyboru Komitetu Osiedlowego samorządu Mieszkańców osiedla Zagople* (1999a); *Szkołę przeniesiono do nowego budynku na Oś. Zagople* (2001).

Obiekty fundowane bezpośrednio na nazwie jeziora, tworzą grupę złożoną z pięciu jednostek, z czego cztery istnieją współcześnie, jedna zginęła z mapy Kruszwicy. Reprezentują różne modele onomastyczne; nazwa ulicy Goplańskiej jest derywatem sufiksalem od podstawy rzeczownikowej z rozszerzonym formantem -ańsk-, podobnie jak ulica Nadgoplańska, z tym że podstawą jest wyrażenie przyimkowe, Zagople to nazwa powstała z wyrażenia przyimkowego w wyniku derywacji paradygmatycznej, zaś Folwark Gopło lub Osiedle Zagople stanowią zestawienia złożone z dwóch rzeczowników.

Do wymienionych powyżej nazw, motywowanych bezpośrednio nazwą jeziora, doliczyć należy także te, które nierozdzielnie z Gopłem są związane:

ulica Wodna – leży po lewej (zachodniej) stronie jeziora, prowadzi od ulicy Powstańców Wielkopolskich aż do samego Gopła. Nazwa należy do starszych, zanotowana została w dokumentach rady miejskiej pod koniec XIX wieku: *Ponieważ dzieci miejskie miały do odbycia dość daleką drogę, uchwalono 24 X 1896 wynajęcie izby lekcyjnej i mieszkania dla nauczyciela w budynku miejskim przy ul. Wodnej* (1965); 1987; 1995; 2000b; *Równolegle do ulicy Goplańskiej biegną dwie ulice: z jej lewej strony ul. Ziemowita, z prawej ul. Wodna* (2001);

ulica Portowa – usytuowana także po lewej (zachodniej) stronie Gopła, leży między ulicami Zamkową i Rybacką: *Nowszym tworem jest założenie ul. Portowej* (1965); 1987; 1995; *Zlewnia na ulicy Portowej zostanie zmodernizowana* (1999b); 2000b;

ulica Rybaki, Rybacka – prowadzi w kierunku jeziora z zachodniej strony miasta, obie nazwy (starsza postać nazwy **Rybaki** już nie istnieje) pochodzą od nazwania ludzi zajmujących się rybołóstwem, zamieszkujących na terenach obecnej ulicy Rybackiej. Motywację dokumentują cytaty: „*Na północ od dzisiejszego rynku nad Gopłem była osada rybacka*” (Górski 1965: 203) oraz „*Dużą rolę w zajęciach mieszkańców Kruszwicy od dawna odgrywało rybołóstwo. Szczególnego jednak znaczenia nabrało ono od czasu wprowadzenia postów, związanych z nową wiarą. Wzrastające zapotrzebowanie na ryby z jednej strony, z drugiej natomiast położenie Kruszwicy nad dużym rybnym jeziorem sprawiło, że stosunkowo wcześniej wyodrębniła się tutaj grupa ludności trudniąca się zawodowo połowem ryb oraz, że ryby stały się jedną z podstaw wymiany handlowej. Rybacy zawodowi zamieszkiwali przedmieście położone na terenie wyspy na północ od miasta grodowego*” (Cofta-Broniewska 1965: 178); *Z północnej pierzei rynku wychodzi ... ul. Rybaki, idąca w kierunku Gopła i rozwidlająca się na planie z 1837 r. w dawny wygon służący do pojenia bydła w jeziorze oraz drogę do przewozu ludzi na drugą stronę Gopła* (1965); *Jedynie w części pierzei wschodniej rynku oraz przy Starym Rynku i ul. Rybaki mamy kilka domów parterowych* (1965); *W przychodni na ul. Rybackiej* (2000c); *Z narożnika Rynku wychodzi ulica Rybacka, która wiedzie w kierunku Gopła* (2001);

ulica Żeglarska – położona jest po lewej stronie Gopła, prowadzi od ulicy Poznańskiej do LOK-u i przystani wodnej: 1987; *Zakończono budowę kanalizacji ściekowej przy ul. Lipowej, Dworcowej, Mickiewicza, Żeglarskiej* (1995b); 2000b.

Zbiór nazw pośrednio związanych z jeziorem tworzy także pięć nazw ulic – jedna, już nieistniejąca, występowała w postaci bez kreacji formalnojęzykowej i odpowiadała służebnej nazwie w kategorii nazw miejscowych. Pozostałe cztery są derywatami sufiksalnymi, utworzonymi za pomocą formantów -sk-, -ow-, -n-.

Na terenach dzisiejszego miasta wynurzały się kiedyś z wód Pragopła 3 wyspy: Ostrów Rzępowski (miejsce dzisiejszego kąpieliska), Wyspa Grodowa (obecnie wznosi się tam Mysia Wieża) i Wyspa Zachodnia (tereny dzisiejszego centrum miasta z Rynkiem). Wyspy połączono z brzegiem jeziora przez zasypanie mielizny i bagna w 1922 r. (Wysoka, Kwiczala 1968: 139),

jednak fakt ich istnienia zaświadcza nazwy miejskie nawiązujące do tych naturalnych obiektów geograficznych leżących na jeziorze. Są to:

Ostrów Rzepowski – *Pierwotnie więc wyspą był nie tylko Ostrów Rzepowski, ale i Rzepna wyspa mieszcząca gród – późniejszy zamek (1965); melioracja Noteci w połowie XIX w. umożliwiła przeprowadzenie przez magistrat w 1922 r. połączenia Ostrowa Rzepowskiego z górą zamkową (1995);*

Półwysp Rzepowski – badania archeologiczne wskazują na istnienie od ok. 500 r. p.n.e. znacznego grodu na **Półwyspie Rzepowskim** (dawniej wyspie). *„We wczesnej epoce żelaza na goplańskiej wyspie, dzisiejszym półwyspie Rzepowskim, łuzycanie zbudowali warowny gród otoczony drewniano-ziemnym wałem, z wnętrzem zabudowanym naziemnymi chatami stojącymi przy moszczonej drewnem ulicy. Gród był centralnym punktem większego zespołu osadniczego. Wkrótce gród spalono, a mieszkańcy jego zginęli skutkiem najazdu koczowników ze wschodu – jak zdają się wskazywać scytyjskie groty strzał znalezione w rumowiskach grodu” (1995). Na Półwyspie Rzepowskim położona jest tzw. Mysia Wieża (1982); dwie kruszwickie plaże na końcu Półwyspu Rzepowskiego (1995b);*

Rzempowo – jest to alternatywna nazwa Półwyspu Rzepowskiego, taką postać nazwy odnaleźć można w przewodniku po Kruszwicy z 1923 roku: *Za „Mysią Wieżą” na Rzempowie wybudowano w 1922 r. „Letnisko nad Gopem” (1923);*

Wyspa Rzepna – zwana też Półwyspem Rzepnym: *Później zbudowano – prawdopodobnie na dawnej wyspie, obecnie półwyspie Rzepnie – zamek drewniany (1965); Pierwotnie więc wyspą był nie tylko Ostrów Rzepowski, ale i Rzepna wyspa mieszcząca gród – późniejszy zamek (1965); W dzisiejszym układzie urbanistycznym Kruszwicy wyróżnić można cztery zespoły przetrzone dawnego osadnictwa. Pierwszy, od początku XV w. będący centrum aglomeracji, zlokalizowany jest na półwyspie Rzepowskim, stanowiącym niegdyś dwie wyspy – Rzepną i Zamkową. Południowy kraniec półwyspu, dawna wyspa Rzepna, to grodzisko ludności kultury łuzyckiej. Na wyspie stał gród, późniejszy zamek z podgrodzim. Opadające wody Gopła sprawiły, że obiekty te od suchego lądu zaczęły dzielić jedynie bagna (1995);*

Wyspa Zamkowa – zwana jest Górą Zamkową: *Wyspa Zamkowa to teren wczesnośredniowiecznej osady, dwóch wczesnośredniowiecznych grodzisk, grodziska średniowiecznego i zamczyska (1965); Wyspa Zamkowa to teren wczesnośredniowiecznej osady (1995).*

Żadna spośród kolejnych sześciu przywołanych powyżej nazw nie funkcjonuje współcześnie jako nazwa oficjalna. Wiąże się to ze zmianą realiów

topograficznych na terenie miasta – osuszeniem bagien i zasypaniem przestrzeni między wyspami – wyspy zniknęły z mapki Gopła, w ich miejsce pojawił się półwysep, którego nazwa nie pojawia się jednak na mapie miasta, lecz jest używana w lokalnej prasie i publikacjach książkowych oraz oczywiście w języku potocznym.

Nazwy topograficzne związane z jeziorem to przede wszystkim zestawienia, których pierwszy człon wskazywał na rodzaj nazywanego obiektu. Rzempowo to zapewne postać nazwy z elizją członu pierwszego.

W historii nazewnictwa miejskiego Kruszwicy pojawiło się 16 nazw bezpośrednio lub pośrednio motywowanych lokalizacją jeziora w administracyjnych granicach miasta. Osiem nazw ulic istnieje współcześnie i odnaleźć je można na planach miasta (co stanowi ponad 17% całego oficjalnego nazewnictwa). Są to formacje z kreacją formalnojęzykową derywaty sufiksalne z formantami -sk-; Ińsk- (Gopłańska, Rybacka, Żeglarska, Nadgopłańska), -ow- (Portowa), -n- (Wodna), jedno zestawienie (Osiedle Zagople) i jedna nazwa powstała drogą derywacji paradygmatycznej (Zagople). Funkcjonuje także, ale w obiegu nieoficjalnym, nazwa półwyspu na jeziorze.

Przyczyny braku większości omówionych powyżej nazw należy się doszukiwać w zmianach topografii jeziora, ich eliminacja dokonała się więc w sposób naturalny – wraz ze zniknięciem desygnatu zanikły też nazwy.

Należy jeszcze dodać, że Gopło znalazło się także w nazwach innych obiektów miejskich w formie podstawowej lub derywowanej: nieistniejąca od niedawna restauracja nazywała się Goplanka, współcześnie istnieją w mieście: hotel Gopło, Klub Sportowy Gopło, apteka „Nad Gopłem”, działają: Nadgopłański Park Tysiąclecia, Nadgopłański Basket Amatorów, Klub Wioślarski Gopło.

Jezioro Gopło tak bardzo wrosło w krajobraz Kruszwicy, że musiało wykorzystywane być jako punkt orientacyjny. Omówiony materiał onomastyczny pokazuje, że od początku istnienia miasta aż po czasy współczesne jezioro bezpośrednio lub pośrednio obecne było jako inspiracja w tworzeniu nazewnictwa miejskiego.

Opis źródeł

- 1739 – *Eix Libro Originali Lustrationis Palatinatum Majoris...* (fragment nieczytelny) *Anni 1629. An Thesauro Regni existenti extractt Varsaviae Die* (fragment nieczytelny) *1739 no Anno.*
- 1741 – *Inwentarz Budynkow Browaru z Naczyniami do Browaru należącemi, Oznicy, Spichlerza, Staien, Obor, Chlewow etc: wProbostwie Kruszwic-*

- kierem ad preasens znayduiącymi się na Groncie Dnia Pierwszwego Mie-
siąca Lipca, Roku Tysiącznego Siedmsetnego Czterdziestego Pierwszego.*
- 1745** – *Inwentarz Budynkow Browaru z Naczyniami do Browaru należącemi,
Oznicy, Spichlerza, Staien, Obor, Chlewow etc: wProbostwie Kruszwic-
kiem ad preasens znayduiącymi się na Groncie Dnia Osmego Listopada,
Roku Tysiąc Siedmset Czterdziestego Piątego.*
- 1760** – *Revisio Curiarum et Bonorum Antiquae Cathedrae Crusviciensis, tam ad
Fundos Perillustrium Praelatorium et Canoicorum, guam ad Mensam
Ublis Capituli Spectantium in Capitulo SS: Petri er Pauli Apostolorum de-
cisa et per Preilles Leopoldum Kopowski, et Petrum Murkowski Canoni-
cos Crusvicienses designatos facta Anno Dni 1760. in mense Iulio.*
- 1923** – W. Sperczyński, *Gopło i Kruszwica. Ilustrowany przewodnik z rysunkami
i mapką Gopła*, Poznań 1923.
- 1933** – S. Waszak, *Przewodnik po Inowrocławiu i Kujawach (Kruszwica, Strzelno,
Pakość)*, Inowrocław 1933.
- 1965** – Kruszwica. *Zarys monograficzny*, pod red. J. Grześkowiaka, Toruń 1965.
- 1966** – P. Dzianisz, J. Umiński, *Szlak Piastowski*, Bydgoszcz 1966.
- 1968** – B. Wysocka, M. Kwiczala, *Szlak Piastowski. Przewodnik*, Poznań 1968,
s. 139-150.
- 1982** – J. Umiński, *Województwo bydgoskie*, Gdańsk 1982.
- 1987** – *Plan miasta [w:]* J. Aleksandrowicz, *Kruszwica i okolice*, Bydgoszcz 1987,
s. 87.
- 1993** – Panorama Kruszwicka, Nr 14, maj 1993.
- 1995** – Plan miasta Kruszwicy [w:] Cz. Sikorski, *Kruszwica, Kruszwica 1995*,
strona – wewnętrzna część obwoluty przewodnika.
- 1995a** – Cz. Sikorski, *Kruszwica*, Kruszwica 1995.
- 1995b** – Panorama Kruszwicka, Nr 41, z dnia 22 lipca 1995b roku.
- 1998** – Panorama Kruszwicka, Nr 82, z dnia 25 sierpnia 1998 roku.
- 1989a** – *Plan miasta Kruszwicy [w:]* W. Łęcki, *Na Szlaku Piastowskim*, Warszawa
1989, s. 76.
- 1989b** – W. Łęcki, *Na Szlaku Piastowskim*, Warszawa 1989, s. 75-79.
- 1999a** – Panorama Kruszwicka, Nr 90, z dnia 26 kwietnia 1999 roku.
- 1999b** – Panorama Kruszwicka, Nr 91, z dnia 26 maja 1999 roku.
- 1999c** – Panorama Kruszwicka, Nr 92, z dnia 23 czerwca 1999 roku.
- 1999d** – Panorama Kruszwicka, Nr 95, z dnia 27 września 1999 roku.
- 2000a** – Panorama Kruszwicka, Nr 101, z dnia 27 marca 2000 roku.
- 2000b** – *Kruszwica. Plan miasta i szlaki turystyczne*, Bydgoszcz 2000.
- 2000c** – Panorama Kruszwicka, Nr 99, z dnia 26 stycznia 2000 roku.
- 2000d** – Panorama Kruszwicka, Nr 102, z dnia 21 kwietnia 2000 roku.
- 2001** – Tschurl R., 2001, *Spacerkiem po Kruszwicy*, Kruszwica.
- 2002** – Marula J., 2002, *Kruszwica na dawnej poczłówe 1895-1945*, Kruszwica.
- 2006** – Kruszwica, 2006, dodatek Expressu dla miasta i gminy Kruszwica, 17 lutego.

Literatura

- Aleksandrowicz J., 1987, *Kruszwica i okolice*, Bydgoszcz.
- Brauer T., 1994, *Samorząd miejski Kruszwicy dawniej i dziś*, Kruszwica.
- Cofta-Broniewska A., 1965, *Kruszwica w starożytności i wczesnym średniowieczu*, [w:] *Kruszwica. Zarys monograficzny*, pod red. J. Grześkowiaka, Toruń.
- Długosz J., 1961, *Roczniki czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, Warszawa.
- Dzianisz P., Umiński J., 1966, *Szlak Piastowski*, Bydgoszcz.
- Górski K., 1965, *Dzieje Kruszwicy do końca XVIII w.*, [w:] *Kruszwica. Zarys monograficzny*, pod red. J. Grześkowiaka, Toruń.
- Handke K., 1992, *Polskie nazewnictwo miejskie*, Warszawa.
- Kruszwica. Plan miasta i szlaki turystyczne*, 2000, Bydgoszcz.
- Kruszwica. Zarys monograficzny*, 1965, pod red. J. Grześkowiaka, Toruń.
- Łęcki W., 1989, *Na Szlaku Piastowskim*, Warszawa.
- Marula J., 2002, *Kruszwica na dawnej poczcie 1895-1945*, Kruszwica.
- Przybyszewski S., 1930, *Moi współcześni. Wśród swoich*, Warszawa.
- Sikorski Cz., 1995, *Kruszwica*, Kruszwica.
- Sperczyński W., 1923, *Gopło i Kruszwica. Ilustrowany przewodnik z rysunkami i mapką Gopła*, Poznań.
- Tschurl R., 2001, *Spacerkiem po Kruszwicy*, Kruszwica.
- Umiński J., 1982, *Województwo bydgoskie*, Gdańsk.
- Wróblewski R., 2001, *Kruszwica. Legendarna stolica Polski zaprasza*, Kruszwica.
- Waszak S., 1933, *Przewodnik po Inowrocławiu i Kujawach (Kruszwica, Strzelno, Pakość)*, Inowrocław.
- Wysocka B., Kwiczala M., 1968, *Szlak Piastowski. Przewodnik*, Poznań.

The lake in the city Summary

In the history of Kruszwica urban naming there have been sixteen names inspired directly or indirectly by the lake located in the town. Eight street names have survived, which is over seventeen percent of the whole modern official naming. Waning of the names has been caused by shrinking of the lake and other topographical changes.

The lake Gopło has grown in Kruszwica landscape so much that it had to be used as an orientation point. Included onomastic material shows, that since the beginning of the city until now the lake was a heavy inspiration for the urban naming.